

HENRYK KORCZYK (Kraków)

Pakt Ligi Narodów: rozbieżności pomiędzy tekstem francuskim a angielskim

I. Wstęp. Pakt LN¹ był pierwszą częścią traktatów pokojowych zawartych przez mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone² z państwami centralnymi, a to: z Niemcami w Wersalu w dniu 28 VI 1919 r., z Austrią w Saint Germain en Laye 10 IX 1919 r., z Bułgarią w Neuilly w dniu 27 XI 1919 r. oraz z Węgrami w Trianon w dniu 4 VI 1920 r. Był on również częścią składową traktatu z Turcją zawartego w Sèvres w dniu 10 VIII 1920 r.³, w którym jednak Stany Zjednoczone stroną nie były.

Ponieważ traktat wersalski był pierwszym traktatem pokojowym, który został podpisany przez zainteresowane państwa, przeto tym samym był podpisany i pakt LN, który również wszedł w życie w tym samym dniu, co i traktat wersalski, tj. 10 I 1920 r.⁴ Mimo tego ścisłego związku z traktatami pokojowymi, pakt LN miał samodzielną egzystencję: liczba jego członków ulegała zmianie, co nie miało miejsca w traktatach pokojowych oraz specyficzne były zasady przy przeprowadzaniu zmian w jego postanowieniach⁵.

¹ W artykule niniejszym będą używane następujące skróty: AMAE – Archives du Ministère des Affaires Étrangères à Paris; FRUS – The Paris Conf. 1919 – Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference 1919, Vol. 3 Washington 1943; k. – karta; LN – Liga Narodów (jako przydawka); s. – strona; SDN – Société des Nations; ust. – ustęp.

² Wśród partnerów: Niemiec, Austrii, Bułgarii i Węgier były wymienione jako główne mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone: Stany Zjednoczone, Imperium Brytyjskie, Francja, Włochy i Japonia.

³ Traktat sevrski nie wszedł w życie na skutek opozycji tureckich nacjonalistów i ich wojny z mocarstwami koalicyjnymi. Nowy traktat z Turcją zawarty w Lozannie w dniu 24 VII 1923 r. przez Imperium Brytyjskie, Francję, Włochy, Japonię, Grecję, Rumunię i Państwo Serbsko-Chorwacko-Słoweńskie – nie zawierał już paktu LN.

⁴ Dziennik Ustaw RP nr 35 poz. 200 z 1920 r.; F. P. Walters, *A History of the League of Nations*, Vol. 1, London, New York, Toronto 1952, s. 38.

⁵ O. Göppert, *Der Völkerbund B. Organisation und Tätigkeit des Völkerbundes*, Stuttgart 1938, s. 32.

Pakt LN składał się z 26. artykułów, które były napisane w języku francuskim i angielskim. Obydwa teksty zostały uznane za autentyczne w eschatokole traktatu wersalskiego i pozostałych traktatów pokojowych.⁶

Już w czasie obrad Komisji Ligi Narodów⁷ powołanej do życia 25 I 1919 r. przez Konferencję w sprawie Preliminariów Pokojowych (*The Preliminary Peace Conference*)⁸ rozważana była sprawa języka, w jakim ma być napisany pakt LN. Przy opracowywaniu projektu dominował język angielski. Przedstawiciel Francji, Léon Bourgeois, domagał się jednak, aby język francuski został przyjęty za język oficjalny Ligi Narodów, przy czym jako argument przytaczał ten fakt, że językiem francuskim posługiwano się w dyplomacji, zwłaszcza w XIX wieku. Propozycji tej nie uwzględniono i ostateczny tekst projektu paktu LN zredagowano w języku angielskim i francuskim. Dla usunięcia rozbieżności tekstów powołano Komitet Redakcyjny, przy czym wcześniej nie zabrakło również wniosku, aby w wypadku różnicy w tekstach poprawić tekst francuski⁹. Podstawą obrad był tekst angielski, do którego dostosowywano tekst francuski.¹⁰ Według jednego z członków komisji wiele napisano na temat ujemnych stron redagowania jakiegoś dokumentu w dwóch językach. Ale praca przy uzgadnianiu dwujęzycznych tekstów miała jednak i tę dodatnią stronę, że wskazywała na niewłaściwości w sformułowaniu oryginału, gdy tekst wydawał się nieprzetłumaczalny. Dające się uzasadnić rozbieżności w tłumaczeniu miały również i tę korzyść, że pozwalały lepiej zrozumieć dokument jako całość. Obydwa teksty były, według tegoż członka komisji, doskonalszym dokumentem, niż ten, jaki stanowiłby oddzielnie każdy z nich¹¹. Wersja wypracowana przez Komitet Redakcyjny weszła do projektu traktatu pokojowego, który 7 V 1919 r. został przedłożony Niemcom¹². Niektóre nieścisłości zostały świadomie zachowane w aneksie do paktu LN. I tak uszeregowanie w nim państw: (1) łamało porządek alfabetyczny w języku angielskim w zestawieniu pierwotnych członków podpisujących pakt LN lub (2) nie odpowiadało tej samej kolejności w obydwóch językach w zestawieniu państw zaproszonych do przystąpienia do paktu LN.

⁶ Pozostałe traktaty pokojowe były sporządzone w językach: francuskim, angielskim i włoskim, przy czym w razie rozbieżności tekstów obowiązujący był język francuski. Zasada ta nie dotyczyła części pierwszej traktatów (pakt LN), odnośnie do której obowiązywała zasada autentyczności języków: francuskiego i angielskiego; zob. niżej.

⁷ Takiej nazwy używa Dmowski (R. Dmowski, *Polityka polska i odbudowanie państwa*, t. 2, Warszawa 1969, s. 134). F. P. Walters nazywa tę Komisję: Covenant-making Committee, League Committee lub po prostu Committee (F. P. Walters, op. cit., Vol. 1, s. 33–35).

⁸ FRUS–The Paris Conf. 1919, s. 201; Viscount Cecil, *A Great Experiment* – London 1941, s. 66–67, 69–70.

⁹ AMAE: SDN. Secrétariat Général, Vol. 10, k. 188–196: Procès-verbal n° 14 du 10 IV 1919, k. 204: Procès-verbal n° 15 du 11 IV 1919.

¹⁰ F. P. Walters, op. cit., Vol. 1, s. 33.

¹¹ D. Hunter Miller, *The Drafting of the Covenant*, Vol. 1, New York – London 1928, s. 535–536.

¹² FRUS–The Paris Conf. 1919, s. 413–420.

W pierwszym przypadku angielska nazwa *Czecho-Slovakia* znalazła się na przedostatnim miejscu przed Urugwajem, jako odpowiednik francuskiej nazwy *Tchéco-Slovaquie*, gdy powinna być przed Ekwadorem.

W drugim przypadku francuska *Espagne* znalazła się na 5 miejscu, gdy natomiast angielska *Spain* była na miejscu 10.; podobnie Holandia według alfabetu francuskiego jako *Pays-Bas* była na miejscu 8., a według brzmienia angielskiego jako *Netherlands* była na miejscu 5.

Mimo nadania paktowi LN ostatecznej formy w traktacie wersalskim, jego tekst nie przestał być przedmiotem zainteresowania Konferencji Pokojowej. Sekretariat Generalny tejże Konferencji polecił Komitetowi Redakcyjnemu przeprowadzenie studiów nad tekstem francuskim i angielskim paktu LN. Jakkolwiek teksty francuski i angielski wyrażały te same idee, rzadko posługiwały się one identycznymi terminami. W większości wypadków różnice pomiędzy wersją francuską a angielską nie wypaczały sensu postanowień, ale rozbieżności mogły dać powód do odmiennych interpretacji. W kilku wypadkach różnice w tekstach pociągały za sobą różnice w znaczeniu.

II. Rozbieżności tekstów. Komitet Redakcyjny zwracał uwagę na następujące rozbieżności:¹³

1) preambuła:

Tekst francuski precyzował jako jeden z celów paktu LN „gwarantowanie narodom pokoju i bezpieczeństwa” (*pour leur garantir la paix et la sûreté*), czego nie formułował tekst angielski mówiąc jedynie o „osiągnięciu międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa” (*to achieve international peace and security*).

W tłumaczeniu polskim jest natomiast mowa o „zapewnieniu pokoju i bezpieczeństwa”.

Ponadto tekst francuski nadawał charakter obligatoryjny pewnym metodom politycznego działania (*il importe...*), podczas gdy tekst angielski przedstawiał je jako środki dochodzenia do celu.

Tekst polski opierał się na tekście francuskim.

Jako trzecią rozbieżność w preambule podkreślano, że w tekście francuskim była mowa o „pakcie, który ustanawiał Ligę Narodów”, gdy natomiast w tekście angielskim mówiono tylko o „pakcie LN”.

Przy tłumaczeniu na język polski posłużono się tekstem francuskim.

2) art. 1 – przystąpienie do Ligi Narodów:

Tekst francuski stanowił, że pierwotnymi członkami LN były te państwa, które zostały wymienione w aneksie do paktu LN oraz te, które zostały zaproszone (również w aneksie) do przystąpienia do niego, a nie podpisały traktatu; tekst angielski mówił natomiast, że pierwotnymi członkami były państwa

¹³ Poniższe rozbieżności zostały opracowane na podstawie Uwag Komitetu Redakcyjnego z d. 26 VIII 1919 r. („Note du Comité de Rédaction au sujet des divergences entre les textes français et anglais du Pacte de la Société des Nations du août 1919”, w: AME: ADN. Secrétariat Général, Vol. 13, k. 85–88 (cyt. nadal jako: AMAE: „Note”).

stwa wymienione w aneksie oraz „inne” państwa zaproszone do przystąpienia do paktu LN, którego to przymiotnika w tekście francuskim nie było.

Tekst polski nie uwzględnił wersji angielskiej.

Ponadto w 3. ustępie¹⁴ tegoż artykułu zostało postanowione, że każdy członek LN mógł za 2-letnim uprzedzeniem wystąpić z Ligi, pod warunkiem wypełnienia wszystkich zobowiązań międzynarodowych, przy czym tekst francuski posłużył się terminem: „do tego momentu” (*à ce moment*), którego nie ma w tekście angielskim, a który sugeruje w języku francuskim moment „uprzedzenia”, a nie moment „wystąpienia” z Ligi Narodów¹⁵.

Wersja polska przyjmuje jako termin wykonania zobowiązań moment wystąpienia z Ligi Narodów, a więc wersję angielską,

3) art. 3 ust. 2 – zebrania Zgromadzenia LN:

Regularność zebrań Zgromadzenia LN wynikająca z tekstu angielskiego (*at stated intervals*), nie wynika z tekstu francuskiego, który ustala te zebrania „w oznaczonych odstępach czasu” (*à des époques fixées*), co może stwarzać możliwość ustalania ich każdorazowo przez poprzednie Zgromadzenia LN.

Tekst polski mówi również o „oznaczonych odstępach czasu”, co nawiązuje do wersji francuskiej,

4) art. 4 – Rada LN:

Według ust. 1 tegoż artykułu cztery mocarstwa wyznaczone tym artykułem miały być reprezentowane w Radzie LN według tekstu angielskiego przez reprezentantów mianowanych przez Zgromadzenie LN, a według tekstu francuskiego – przez reprezentantów wyznaczonych przez to Zgromadzenie.

Tekst polski mówi jedynie o wyborze tych członków.

Ust. 2 tegoż artykułu w wersji angielskiej stanowił, że za zgodą większości Zgromadzenia LN, Rada LN może wyznaczyć innych członków LN, których reprezentanci będą stale członkami Rady LN, natomiast tekst francuski mówił o wyznaczeniu permanentnej reprezentacji tych członków w Radzie LN.

Tekst polski mówi jedynie o reprezentowaniu tych innych członków LN w Radzie LN.

Tekst francuski ust. 5¹⁶ tego artykułu w odróżnieniu od tekstu angielskiego nie ogranicza wyrażnie obecności przedstawiciela małego państwa do każdego zebrania, w którym dyskusja odnosi się do sprawy dotyczącej jego interesów.

Tekst polski idzie za tekstem francuskim.

¹⁴ Numeracja ustępów w poszczególnych artykułach paktu LN, której w tekście pierwotnym nie było, została przeprowadzona przez Sekretariat LN na podstawie rezolucji Zgromadzenia LN z d. 21 IX 1926 r. (SDN. Journal Officiel. Supplément Spécial N° 44 z 1926 r., s. 88).

¹⁵ „Dans le dernier alinéa, le texte français, en se bornant à dire „à ce moment”, peut laisser croire qu’il s’agit du moment du préavis et non du moment où l’État se retire” (AMAE: „Note” s. 86).

¹⁶ W Uwagach Komitetu Redakcyjnego z d. 26 VIII 1919 r. ustęp ten został mylnie oznaczony jako: 4 (AMAE: „Note” s. 86). W 1926 r. ustęp ten otrzymał cyfrę 6, mimo że kolejność jego do tej pory była 5., a to z uwagi na to, że wstawiono do tego artykułu nową poprawkę stanowiącą o ponownej wybieralności członków LN do Rady LN, która została umieszczona przed omawianym ustępem (cf. H. Korczyk, *Przyjęcie Niemiec i Polski do Rady Ligi Narodów w 1926 roku*, Wrocław 1986, s. 95, 280).

5) art. 7 ust. 5 – immunitety dyplomatyczne o charakterze rzeczowym (w odróżnieniu od immunitetów osobowych omówionych w ust. 4 tegoż artykułu);

Immunitetem tym w brzmieniu angielskim objęte były nieruchomości i ruchomości (*other property*) zajmowane (lub posiadane)¹⁷ przez Ligę Narodów, jej urzędników albo przedstawicieli uczestniczących w zebraniach LN. Według tekstu francuskiego immunitetem tym obejmowano tylko budynki i tereny zajmowane przez Ligę Narodów i jej urzędy oraz jej zebrania.

Nie wymieniano w nim ponadto wśród beneficjentów tego immunitetu przedstawicieli uczestniczących w zebraniach LN. Przykładowo mieszkanie lub osobiste miejsce zamieszkania reprezentanta jakiegoś państwa przy Lidze Narodów były nienaruszalne według tekstu angielskiego, natomiast nie były one nienaruszalne według tekstu francuskiego.

Polskie tłumaczenie było oparte na tekście francuskim.

6) art. 10 – zobowiązanie gwarancyjne;

Artykuł ten w pierwszym zdaniu gwarantował integralność terytorialną i niezależność polityczną wszystkich członków LN przed wszelką agresją z zewnątrz. Drugie zdanie tekstu angielskiego mówiło o podobnej agresji (*of any such aggression*), o jakiej była mowa w pierwszym zdaniu, to jest o agresji z zewnątrz¹⁸. Tekst francuski mówiąc tylko o „agresji” nie precyzował tego w ten sam sposób i dopuszczał powołanie się na ten artykuł w razie agresji wewnętrznej, to jest na przykład w razie buntu jakiejś prowincji danego państwa przeciwko władzy centralnej.

Tekst tłumaczenia polskiego opierał się na tekście angielskim. Również praktyka dopuszczała gwarancję tylko przeciwko agresji z zewnątrz¹⁹,

7) art. 11 ust. 2 – sprawy do przedłożenia Zgromadzeniu LN lub Radzie LN;

Artykuł ten nie zajmował się położeniem kresu wojnie, lecz prewencją²⁰. Uznawał on każdą wojnę lub groźbę wojny za przedmiot zainteresowania całej Ligi Narodów, przy czym ust. 2 tego artykułu w brzmieniu angielskim był bardziej restrykcyjny niż w brzmieniu francuskim. Mówił on bowiem o tym, że każdemu członkowi LN przysługiwało prawo zwrócenia uwagi Zgromadzeniu LN lub Radzie LN na każdą okoliczność, która oddziaływała na stosunki międzynarodowe i zagrażała „międzynarodowemu pokojowi”. Tekst francuski mówił natomiast tylko o zagrożeniu „pokoju”, przez co stwarzał możliwość mieszania się w sprawy pokoju wewnętrznego innych państw.

Tekst polski był oparty na tekście francuskim.

¹⁷ Termin „posiadane” nie figuruje w tekście art. 7 ust. 5.

¹⁸ „Le texte anglais précise dans la seconde phrase qu'il s'agit d'une agression semblable à celle qui est envisagée dans première phrase, savoir une agression extérieure” (AMAE: „Note” k. 87).

¹⁹ Cf. W. Schücking und H. Wehberg, *Die Satzung des Völkerbundes*, Berlin 1924, s. 461–462.

²⁰ Viscount Cecil, op. cit., s. 77.

W tekście angielskim i w tłumaczeniu polskim zabrakło też słów odpowiadających słowom francuskim: *par suite*²¹.

8) art. 13 ust. 2 – arbitraż²²;

Tekst angielski przewidywał procedurę arbitrażową²³ dla sporów powstających z faktów, które, gdyby zostały stwierdzone, stanowiłyby naruszenie międzynarodowego zobowiązania (*obligation*), natomiast tekst francuski mówił o naruszeniu międzynarodowego zobowiązania (*un engagement* po angielsku *undertaking*) wynikającego z konwencji lub ze specjalnej czynności prawnej tego państwa.

Tekst polski subtelności tych nie odzwierciedla i mówi ogólnie o naruszeniu „zobowiązań międzynarodowych”.

9) art. 15 ust. 1 – spory przed Radą LN;

Artykuł ten stanowił o wyrażeniu zgody przez członków LN na przedłożenie sporu Radzie LN, w wypadku, gdy spór taki pomiędzy nimi powstanie, przy czym tekst francuski pozwalał przyjąć, że mógł go przedkładać którykolwiek z członków LN, a tekst angielski ograniczał tę możliwość do stron będących w sporze.

Tekst polski mówił o „jednej ze stron”, zatem wzorował się na tekście angielskim.

10) art. 21 – utrzymanie ważności międzynarodowych zobowiązań lub porozumień regionalnych jak na przykład doktryny Monroe;

Tekst angielski stanowił, że pakt LN nie uchylał ważności żadnej konwencji, która zapewniała utrzymanie pokoju, jak na przykład traktat przy mierza obronnego. Tekst francuski ograniczał się natomiast do stwierdzenia, że konwencje takie nie są sprzeczne z paktem LN, co nie wykluczało możliwości zastosowania w stosunku do nich przepisów paktu, jak na przykład art. 18 stanowiącego o obowiązku rejestrowania umów w Sekretariacie LN.

Polski tekst art. 21 wywodził się z tekstu francuskiego;²⁴

11) art. 22 – ustanowienie systemu mandatowego;

Tekst francuski i angielski były całkowicie różne pod względem formy.

Tłumacz polski posługiwał się w wypadkach rozbieżności tekstem francuskim.

²¹ Cf. W. Schücking und H. Wehberg, op. cit., s. 468.

²² II Zgromadzenie LN uzupełniło ten artykuł postanowieniami również o postępowaniu przed Stałym Trybunałem Sprawiedliwości Międzynarodowej, które wprowadziło rezolucją z d. 4 X 1921 r. Analogicznemu uzupełnieniu uległy również art. 12 i art. 15 paktu LN. (SDN. Résolutions et Voeux adoptés par l'Assemblée au cours de sa seconde session (du 5 septembre au 5 octobre 1921), s. 13–14.

²³ Uwagi Komitetu Redakcyjnego z d. 26 VIII 1919 r. mówiły o procedurze „sądowej” (AMAE: „Note” k. 87).

²⁴ Błędny komentarz W. Schückinga i H. Wehberga (W. Schücking und H. Wehberg, op. cit., s. 672).

12) art. 24 – przekazanie Lidze Narodów międzynarodowych biur;

Wszystkie biura międzynarodowe utworzone uprzednio (to jest przed wojną) na podstawie traktatów zbiorowych, miały zostać poddane pod władzę Ligi Narodów, o ile nastąpi to za zgodą stron. Tekst francuski z kolei stanowił, że wszystkie inne biura, które zostaną utworzone w przyszłości, zostaną poddane pod tę władzę, a tekst angielski mówił o takich samych biurach, o jakich była mowa w pierwszej części artykułu, to znaczy utworzonych na podstawie traktatów zbiorowych, o czym nie wspominał tekst francuski²⁵.

Tłumaczenie polskie opierało się na tekście francuskim.

III. Zakończenie. Usunięcie tych wszystkich rozbieżności napotykało tę trudność, że musiałoby się ono odbyć w trybie art. 26 paktu LN, który ustanawiał procedurę wprowadzania poprawek do paktu. A przejście przez tę procedurę nie było rzeczą łatwą, gdyż wprowadzenie tych poprawek w życie wymagało: (1) zgody wszystkich państw wchodzących do Rady LN, (2) większości państw w Zgromadzeniu LN oraz (3) ich ratyfikacji przez odnośne państwa. Było rzeczą oczywistą, że wstąpienie do Ligi Narodów oznaczało rezygnację z pewnego zakresu suwerenności państwowej, w związku z czym ratyfikacja poprawek do paktu LN kojarzyła się z jej uszczupleniem, co nie musiało mieć jednak miejsca w wypadku usuwania tych rozbieżności²⁶.

DIVERGENCES ENTRE LES TEXTES FRANÇAIS ET ANGLAIS DANS LE PACTE DE LA SDN

Résumé

Le pacte de la SDN était la première partie des traités de paix signés à Saint Germain en Laye, à Neuilly, à Trianon et à Sevres. Il se composait de 26 articles écrits en français et anglais dans le traité de Versailles et en italien dans les autres traités.

Conformément aux dispositions finales des traités de paix, les textes français et anglais étaient similairement obligatoires pour interpretation et explication du pacte de la SDN. La formulation bilingue du pacte de la SDN créait pourtant les divergences entre les textes français et anglais.

Le Comité de Rédaction formé par le Secrétariat Général de la Conférence de Paix de Paris a constaté quelques divergences entre deux textes, qui n'ont pas été supprimées parce qu'il était trop difficile de le faire suivant les dispositions du pacte de la SDN.

²⁵ Cf. W. Schücking und H. Wehberg, op. cit., s. 758–759.

²⁶ F. P. Walters, op. cit., Vol. 1, s. 43, 60–61; O. Göppert, op. cit., s. 39–42.

